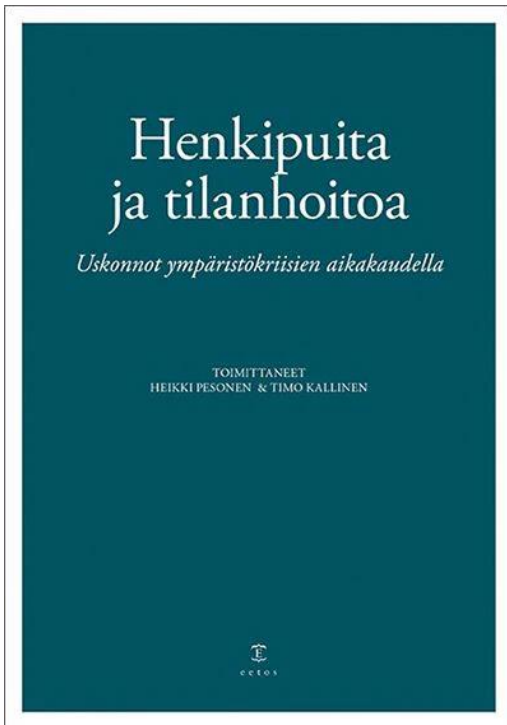

Uskonnontutkimuksen näkökulmia ympäristökriisiin

Anna Jarske-Fransas

Heikki Pesonen & Timo Kallinen (toim.) 2025. *Henkipuita ja tilanhoitoa. Uskonnot ympäristökriisien aikakaudella*. Turku: Eetos, 265 s.

Henkipuita ja tilanhoitoa: Uskonnot ympäristökriisien aikakaudella -teos on vertaisarvioitu Eetoksen julkaisema artikkelikokoelma, joka tarjoaa mielenkiintoisen sekä tutkimuksellisesti monipuolisen ja arvokkaan katsauksen uskontoperinteiden ympäristösuhteisiin sekä uskontotieteelliseen ympäristötutkimukseen. Kirjan ovat toimittaneet Helsingin yliopiston uskontotieteen vanhempi yliopistonlehtori Heikki Pesonen ja Itä-Suomen yliopiston uskontotieteen professori Timo Kallinen.

Kirjan ensimmäisessä luvussa ”Ympäristöongelmien maailmankatsomuksellinen luonne” Kallinen ja Pesonen taustoittavat kirjan aiheen merkityksellisyyttä ja ajankohtaisuutta. Elämme aikakautta, josta käytetään monia eri nimityksiä, kuten antroposeeni, ympäristökriisien tai mo-

nikriisin aika. Yhdessä kirjan luvuista Mikko Kurenlahti kirjoittaa kestävyyskriisin aikakaudesta. Moninaisten nimitysten taustalla on aika, jossa elämme kasvavien ympäristöongelmien, ihmisen toiminnan vauhdittamien ilmastonmuutoksen ja lajikadon sekä monien muiden kriisien keskellä. Koko ajan pahenevien kriisien pysäyttämiseksi ja suunnan kääntämiseksi tarvitaan kestävyysmurrosta, laajaa systeemistä muutosta, joka läpäisee kaikki yhteiskunnan osat alueet ja edellyttää kokonaisvaltaista muutosta arvoista ja asenteista lähtien. Tieteeltä ja tutkimukselta kestävyysmurros edellyttää paitsi näkökulmia laajasti eri tieteenaloilta, myös alojen rajat ylittävää monitieteistä tutkimusta.

Tämän kirjan tekstit tarjoavat katsauksen siihen, minkälaisia näkökulmia uskontotieteellisellä tutkimuksella on tarjota ympäristökriisien ajalle. Kuten toimittajat korostavat, ympäristöongelmat ovat myös maailmankatsomuksellisia ongelmia. Uskontotieteellisen tutkimuksen kautta voidaan tuoda näkyväksi maailmankatsomuksellisia seikkoja, jotka vaikuttavat ihmisen aiheuttamien ympäristöongelmien taustalla. Esimerkki tällaisesta maailmankatsomuksesta on muun luonnon näkeminen ihmisen resurssina, jolloin luonnolla nähdään olevan ainoastaan välinearvoa. Uskontotieteellisen ympäristötutkimuksen kautta voidaan tarkastella maailmankatsomuksellisia tekijöitä ja ympäristöongelmien juurisyytä, sekä tarjota myös ratkaisuja siihen, miten maailmankatsomuksellisiin tekijöihin voidaan vaikuttaa. Mahdollisuuksia vaikuttamiselle löytyy esimerkiksi maailman eri uskontoperinteistä, jotka merkittävästi vaikuttavat ihmisten arvoihin ja maailmankatsomuksiin.

Kirja on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa kirjoittajat perehtyvät uskontoperinteiden ympäristösuhteisiin eri näkökulmista. Artikkelit kattavat hindulaisuuden (Heikki Pesonen ja Måns Broo), buddhalaisuuden (Heikki Pesonen ja Mitra Härkönen), shintolaisuuden (Teuvo Laitila), juutalaisuuden (Heikki Pesonen ja Laura Riikka Tuori), kristinuskon (Panu Pihkala) ja islamin (Laura Wikström ja Heikki Pesonen).

Artikkelit tuovat esiin yhtäältä eri uskontoperinteiden luontokäsityksiä ja toisaalta konkreettisia ympäristötoimia ja -liikkeitä, joita niiden piirissä on syntynyt. Teksteissä korostuu se, ettei mikään uskonto ole yksiselitteisesti ”ekologinen” tai ”epäekologinen”. Traditiot ovat sisäisesti moninaisia, ja niiden tulkinnat muuttuvat historiallisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissa.

Artikkelissaan hindulaisuudesta Heikki Pesonen ja Måns Broo kirjoittavat siitä, miten hindulaisuuden luontokäsitys eroaa monoteististen uskontojen dualistisesta ihminen–luonto erotte- lusta. Hindulaisuus on historiallisesti ja opillisesti monimuotoinen traditio, mutta monia sen suuntauksia yhdistää käsitys maailmankaikkeudesta, jonka yksi osa ihminen on. Pesonen ja Broo nostavat esiin myös hindulaisuuteen liitetyt pyhyiden muodot luonnossa: tietyt eläimet, tunnetuimpana lehmä, samoin kuin pyhät metsät ja joet, erityisesti Ganges, ovat saaneet erityisaseman hindulaisuudessa. Kirjoittajat osoittavat, että ihmisen ymmärtäminen osaksi luontoa tai tiettyjen asioiden pyhittäminen ei automaattisesti johda ekologisesti kestävään toimintaan. Esimerkiksi pyhän joen kunnioitus ei ole estänyt sen saastumista, eikä lehmän asema kaikissa tapauksissa takaa eläimen eettistä kohtelua. Samaa ristiriitaisuutta tarkastellaan myös teoksen muissa, uskontoperinteisiin keskittyvissä artikkeleissa.

Kirjan toisessa osassa keskitytään erityisteemoihin uskontotieteellisessä ympäristötutkimuksessa. Tämä osio käsittelee alkuperäiskansojen ympäristösuhdetta (Timo Kallinen), ympäristöahdistusta ja uskontoa (Panu Pihkala), kuluttajuutta (Mikko Kurenlahti), ekoturismia (Timo Kallinen) sekä eläinteemaa (Terhi Hannola).

Artikkelissaan ”Hengellinen luontosuhde? Uskonto, ympäristökriisi ja alkuperäiskansaidentiteetti” Timo Kallinen nostaa esiin samansuuntaisia näkökulmia kuin kirjan uskontoperinteitä käsittelevissä luvuissa ja kirjoittaa ”hengellisestä luontosuhteesta” osana alkuperäiskansaidentiteettiä, jota ylläpitävät sekä alkuperäiskansat itse että ulkopuoliset toimijat. Kuten olemme jo aiemmin tämän kirjan myötä oppineet, kokonaisvaltaisempi luontosuhde tai sen kietoutuminen identiteettiin ei kuitenkaan aina tarkoita ekologisesti kestävää elämäntapaa. Alkuperäiskansojen traditiot, kuten muutkin uskonto- ja kulttuuriperinteet ovat monimuotoisia, historiallisesti muuttuvia ja paikoin ristiriitaisia.

Terhi Hannola käsittelee artikkelissaan *Eläimet, uskonto ja ympäristökysymys* uskontoperinteiden eläineettisiä käsityksiä, joihin kuuluu esimerkiksi lihansyönnin merkitys ja oikeuttaminen. Mielenkiintoisesti Hannola kirjoittaa myös historiallisesta perspektiivistä eli tuhansien vuosien historiasta, joka eläineettisellä keskustelulla on.

Historiallisesta perspektiivistä olisi ollut mielenkiintoista lukea laajemminkin ympäristökysymyksiin liittyen. Usein historiallisiin lähteisiin tutustuessa tulee mieleen se, että mikään ei oikeastaan ole muuttunut ja samaa keskustelua on käyty tuhansia vuosia. Asia ei tietenkään ole näin yksinkertainen ja omalle ajallemme on ainutlaatuista ainakin mittakaava, jolla ihminen vaikuttaa elinympäristöönsä. Historialliset näkökulmat ovat kiinnostavia ja parhaimmillaan menneisyydestä voidaan oppia, mutta näkökulman korostamisessa on toki riski siitä, että nykypäivän ympäristöongelmat asetetaan historiallisen vaihtelun jatkumoksi.

Mikko Kurenlahti kirjoittaa artikkelissaan *Kuluttajuus uskonnonkaltaisena ilmiönä* uskonnonkaltaisuuden tutkimuksesta ja sen hyödyntämisestä ympäristöongelmiin liittyvässä tutkimuksessa. Uskonnonkaltaisuus on uskontotieteessä ajankohtainen lähestymistapa, jossa tarkastellaan sekularisoituneen yhteiskunnan käytänteitä uskontotieteen näkökulmin ja käsittein, ja sillä on paljon annettavaa uskontotieteelliselle ympäristötutkimukselle.

Yksi näkökulma uskonnonkaltaisuuden tutkimuksessa on pyhän käsite, jota käytetään tässä kirjassa kuvaamaan esimerkiksi hindulaisten suhdetta tiettyihin eläimiin tai luonnon elementteihin, mutta käsitettä ei sen tarkemmin määritellä. Pyhän käsitteestä ja sen yhdistämisestä uskontotieteelliseen ympäristötutkimukseen olisin mielelläni lukenut kirjasta enemmän. Näen pyhän hyödyllisenä analyttisenä käsitteenä, jonka avulla voimme tarkastella yhteiskunnassamme tai maailmankatsomuksissamme olevia asioita, jotka asetetaan erityislaatuiseen, koskemattomaan asemaan. Tällaisten asioiden tunnistaminen, esimerkiksi juuri ympäristöongelmien takana, on tärkeää. Pyhät asiat, eli asiat, jotka asetamme jopa kyseenalaistamattomaan ja

koskemattomaan arvoon, on ensin tehtävä näkyväksi, jotta niihin voidaan vaikuttaa ja niitä voidaan muuttaa.

Kokonaisuudessa *Henkipuita ja tilanhoitoa: Uskonnot ympäristökriisien aikakaudella* -teos on erinomainen, mielenkiintoinen kokoelma ja katsaus uskontotieteelliseen ympäristötutkimukseen. Kustantaja Eetos mainostaa teoksen soveltuvuutta myös opetuskäyttöön ja näenkin, että se voi olla erittäin hyödyllinen katsaus opiskelijoille ajankohtaiseen uskontotieteellisen tutkimukseen.

Kirja on myös tutkimuksellisesti antoisa. Olen nostanut tässä tekstissä esiin joitakin itselleni mieleenpainuvimpia lukuja, mikä johtuu ennen kaikkea omista tutkimuksellisista ja henkilökohtaisista kiinnostuksenkohteistani. Tämä valikointi ei kuitenkaan tarkoita, että muut luvut jäisivät niiden varjoon. Päinvastoin kokonaisuus on tasapainoinen ja huolellisesti rakennettu, ja jokainen artikkeli tuo siihen oman perustellun ja asiantuntevan panoksensa. Yhden teoksen puitteissa on kuitenkin aina tehtävä rajauksia, ja juuri nämä toiveet jatkokeskustelusta kertovat osaltaan siitä, kuinka laaja ja moniulotteinen uskontotieteellisen ympäristötutkimuksen kenttä on.

Jokainen kirjan luku on laadukasta, perehtynyttä ja ajatuksia herättävää tutkimuskirjallisuutta. Artikkelit eivät jää pintapuolisiksi katsauksiksi, vaan asettuvat osaksi laajempaa tieteellistä keskustelua. Tämä ei ole itsestäänselvyys monen kirjoittajan tekstejä kokoavissa artikkelikoelmissa, joissa taso saattaa vaihdella. Tässä teoksessa kirjoittajien asiantuntemus ja toimittajien huolellinen työ näkyvät kuitenkin eheänä kokonaisuutena. Lukijalle välittyy vaikutelma perusteellisesta ja paneutuneesta työstä. Pesonen ja Kallinen ovat onnistuneet kokoamaan kirjan, joka on sekä sisällöllisesti monipuolinen että tutkimuksellisesti vahva. Kirjan teksti on kokonaisuudessaan myös selkeää ja helppolukuista, ja suosittelen sitä lämpimästi myös laajemmalle, aiheesta kiinnostuneelle yleisölle.

Anna Jarske-Fransas on uskontotieteen väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa.